

«Stryk kristenkorset av ditt flagg og heis det rent og rødt.»

A. ØVERLAND, 1931

1. mai-toget i Sandefjord er en saga blott, men det var i Sandefjord den første offentlige 1. mai-demonstrasjonen i Vestfold ble arrangert for 101 år siden.

TEKST: DAG INGEMAR BØRRESEN

Den store begivenhet i 1. mai-toget i 1900 var at Malersvennenes forening innviet sin nyanskaffete silkefane. Arbeiderbevegelsen i byen fikk raskt økt tilslutning fra tilstrømmende bygningsarbeidere etter bybrannen samme år. 1. mai-demonstrasjonen ble en årlig begivenhet.

I spissen for et tradisjonelt 1. mai-tog gikk ofte en flaggborg med røde flagg. I Norge som i andre land var det røde flagget arbeiderbevegelsens viktigste symbol. Lenger bakover i toget fulgte fagforeningsfanene. Det var vanlig at hver fagforening gikk bak egen fane i toget. Talerstolen ved endestasjonen, gjerne på et torg eller i en park, ble flankert av røde flagg og fagforeningsfaner.

Arbeiderbevegelsen så lenge det norske flagget som et symbol på det borgerlige og nasjonale i motsetning til sosialisme og internasjonalisme representert ved det røde flagget. Under 1. mai-feiringen i 1937 ble det norske flagget brukt «offisielt» for første gang av arbeiderbevegelsen ved siden av det røde i flere byer og større steder.

Fotografiet over tilhører Sandefjordmuseenes fotosamling og viser et marsjerende demonstrasjonstog på ca. 150 mennesker. Museet har ingen opplysninger om fotografiet bortsett fra at det er tatt av fotograf Arvid Schou Trogstad som drev forretning på torget.

Det kan ved første øyekast virke som om dette er et 1. mai-tog på vei ned Storgata mot torget, men dette stemmer nok ikke. De løvtunge trekrone på høyre side i bakgrunnen på bildet, tilskuere i sommerklær og åpne vinduer på husfasadene peker mer i retning av at fotografiet er tatt senere på sommeren. Som vi ser

bærer de marsjerende ungdommene uniformer med lys skjorte og mørk underdel. På venstre side på brystet skimter vi Arbeidernes Ungdomsfylkings emblem (AUF).

Til tross for at det ikke er et eneste norsk flagg å se på bildet, kunne det i prinsippet vært knipset på 17. mai. Arbeiderbevegelsen i Norge benyttet 17. mai til å demonstrere for alminnelig stemmerett fram til den ble innført for menn i 1898. Fra 1898 var det vanlig at man markerte 17. mai med egne arrangementer. 1. mai ble arbeiderbevegelsens internasjonale samlingsdag i 1890, men i Norge fortsatte 17. mai å ha betydning som fanemønstringsdag opp til vår tid.

AUF var Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon og representerte venstrefløyen i partiet med en mer uttalt revolusjonær og radikal linje enn moderpartiet. Fram til 1940 avviste deler av AUF det norske flagget og foretrakk å bruke kun det røde ved samlinger og oppmarsjer. Demonstrasjonstog i Sandefjord ser ut til å omfatte 3-4 AUF-lag som marsjerer bak sine respektive faner. Dette tyder på at det var ungdomslag fra flere byer eller kommuner samlet i Sandefjord.

Bekledning, skyggeluer og småjentenes karakteristiske bob-frisyre peker mot mellomkrigsårene. En kvalifisert gjetning er at fotografiet er tatt under Vestfold Arbeiderpartis sommerstevne i Sandefjord i juni 1938.

I mellomkrigsårene arrangerte Arbeiderpartiets fylkesparti en rekke store sommerstevner i Vestfold. De lokale partilagene fikk ansvar for den praktiske gjennomføringen. De fleste stevnene ble avholdt før St. Hans pga. stabile værforhold. Stevnet i 1938 ble avholdt 12. juni. Stevneplassen var lagt til Preståsen.

Det fortelles at det gikk en stor oppmarsj av stevnedeltakere fra torvet og gjennom byen opp til Preståsen. Det er ikke utenkelig at AUF-toget på bildet var en del av denne oppmarsjen.

Hovedtalere i Preståsen var blant andre den svenske sosialisten og riksdagsmannen Georg Branting og Arbeiderpartiets landsstyremedlem og redaktør i Arbeiderbladet Martin Tranmæl. I tillegg til politiske appeller holdt flere arbeiderkor en stor konsert og det var turnoppvisning av barn fra arbeideridrettslag. Den folkekjære Jens Book Jensen sang, etterfulgt av «jodlegutten» Willy Jensen fra Oslo. Det ble solgt over 10 000 stevnermerker til inntekt for arbeiderbevegelsen.

Det var neppe en tilfeldighet at nettopp George Branting ble valgt som taler. På dette tidspunkt raste den spanske borgerkrigen for fullt. Branting var kjent som antifascist, forkjemper for og talsmann til støtte for den spanske republikkens kamp mot Franco og falangistene. På dette tidspunkt var han leder av den

FØR OG NÅ

Fagforeningsfaner fra Sandefjord

TEKST: DAG INGEMAR BØRRESEN

De første moderne fagforeningene oppsto på 1870 og 1880-tallet. Demonstrasjoner og opptog var viktige markeringer for arbeiderbevegelsen. Fanene var et viktig innslag og mange foreninger skaffet seg faner. Fagforeningsfaner var også å se i 17. mai-tog mange steder.

Her er tre eksempler på arbeiderfaner fra Sandefjord:

Den eldste fra ca. 1900 er laget av sukker og melsekker og ble brukt i demonstrasjoner for åtte timers arbeidsdag. Den neste fra 1891, i det norske flaggets farger, ble brukt i demonstrasjoner for alminnelig stemmerett. Til slutt har vi fanen til Norsk Jern og Metall avdeling 45., som betegnet avdelingen i Sandefjord, stiftet i 1906.

I Vestfoldarkivet er det bevart 78 arbeiderfaner fra hele Vestfold. Arkivet har laget en egen nettutstilling om fanene, <http://fylkesarkivet.vfk.no/>
Foto: Mekonnen Wolday / Vestfoldarkivet

VESTFOLD MUSEENE

AUF-lagene på marsj ned Storgaten mot torvet. Som vi ser befant Promenadekafeen seg på dette tidspunkt på østsiden av Storgata, og Iris Kafé på vestsiden. Øverst i venstre bildehjørne ser man Iris navnet på vinduene. Promenadekafeen flyttet senere over gaten og inn i disse lokalene.

FOTO: SANDEFJORDMUSEENES ARKIV

svenske Spania-komite som samlet penger til støtte for den spanske regjeringen. Branting fikk også et kompani i de Internasjonale Brigader oppkalt etter seg. I dette kompaniet kjempet mange skandinaviske frivillige mot Francos styrker. Blant de norske frivillige i Spania var det folk fra Horten, Tønsberg og Larvik, men ingen fra Sandefjord.

Legg merke til det første røde flagget i toget til høyre i bildet. Toppen av flaggstangen er formet som en knyttet neve. Den revolusjonære og internasjonale hilsen i form av en knyttet neve var et symbol brukt av både kommunister, anarkister og sosialister i mellomkrigstiden, og ikke minst i Spania i forbindelse med støtte til den lovlig valgte

spanske regjeringens kamp mot fascistens statskupp.

Den norske arbeiderpartiregjeringens holdning til den spanske borgerkrigen var å forholde seg til en nøytralitetslinje, men ute i partiorganisasjonene ble det mobilisert for aktiv solidaritet med Spania. Partiformann Oscar Torp ga partilagene og AUF beskjed om å starte innsamlingsaksjoner til støtte for venstresiden i Spania. På slutten av 1930-tallet skremte framgangen til Mussolini og Hitler den politiske venstresiden. Solidaritet med Spania ble et symbol for aktiv motstand mot fascismen og nazismen. På mange måter kan den spanske borgerkrigen sees som et forvarsel på den andre verdenskrig.

Rådhusgata 3

TEKST: ELISABETH HOLMSEN OG INGER-LISE ACKENHAUSEN

Huset, også kalt «Doktorgården» eller «Ebbesengården», ble bygget i 1838 og var byens eneste bindingsverkshus. Kallenavnene kommer av at Dr. J.T. Ebbesen eide og bodde i huset i mange år. Dr. Ebbesen var foruten å være en vel ansett lege også Sandefjords ordfører i ti perioder i årene mellom 1848-1875. Huset kom senere i Ragnhild Castbergs eie, og her drev hun også sin private forskole for skolebarn i 1. til 5. klasse. I 1930-årene lanserte Lars Christensen ideen å flytte Bymuseet inn i «Ebbesengården», som ville bli liggende vis-à-vis Hvalfangstmuseets hovedinngang, da den på denne tiden var mot Rådhusgata. Årene gikk og da Christensen sa seg villig til å kjøpe eiendommen i 1946 ønsket ikke daværende eier Eliassen å selge.

Som tilfellet ble med flere gamle bygårder i Sandefjord i årene som skulle komme, endte diskusjonen med om gården skulle bevares eller ikke. Interessant i denne sammenheng er et brev museumsstyrer Johan Knap skrev til Sandefjord formannskap i

1948. Han skriver blant annet at daværende Riksantikvariatets konsulent, arkitekt Halvor Vreim, mente det forelå grunn til fredning av huset. Lenger ned i brevet skriver han «Jeg er klar over at en mulig fredning kan tenkes å ville kollidere med den sist fremlagte byplan. ...» og «...uansett dette spørsmåls løsning finner jeg meg forpliktet til å fremme en henstilling om fredning. Byplaner skiftes, men et tapt kulturhistorisk minne er ikke en ting som kan erstattes. Og jeg ønsker ikke å være delaktig i det ansvar som kommende generasjoner vil gjøre moralsk gjeldende overfor de kommunemenn som i sin tid ikke forhindret at et av byens vakreste og eldste hus gikk tapt, ved nedrivning, ombygging eller ildsvåde».

I 1965 ble Ebbesengården revet og det ble bygget bensinstasjon på tomten. I 2008 startet byggingen av nåværende bygning, som rommer KIWI-butikken i første etasje.

TEKSTEN ER BASERT PÅ JAN ERIK RINGSTADS ARTIKKEL "SANDEFJORD BYMUSEUM 1898 - 1998", TRYKKET I SANDEFJORDMUSEENES ÅRBOK 1999.

FOTO: SANDEFJORDMUSEENES ARKIV / DAG INGEMAR BØRRESEN

SANDEFJORD
LOKALHISTORISKE SENTER
på Puklestad gård

Har du bidrag til denne siden?

Levér det i avisresepsjonen mkr. Lokalhistorisk senter. Bilder merkes med hvem, hva, hvor, når og helst med en liten beskrivelse. Husk navn og adr. på utlåner. Har du elektronisk stoff, send det til: lokalhistorie@sb.no

Sandefjord Lokalhistoriske senters info-gruppe: består av redigerer Harald Fevang og medarbeiderne Kirsten Wang Henriksen, Otto Ågesen, Roger Davidsen, Ragnar Iversen, Tore Sandberg, Bjørn Hoelseth, Dag Ingemar Børresen, Sven Erik Lund, Gro Midttun og Bjørn Marum Olsen.
Kontaktperson: Sven Erik Lund, tlf. 928 27 154 - sv-er-lu@online.no